

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการรับชมละครโทรทัศน์กับการรับรู้ถึงประโยชน์ของละครโทรทัศน์ในการนำไปใช้พัฒนาตนเองของนักศึกษา ได้ทำการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัยและเปรียบเทียบว่า ผลการวิจัยที่ได้มานั้น ช่วยสนับสนุนหรือคัดค้านทฤษฎีหรือแนวคิดดังกล่าวมากน้อยเพียงใด

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ (The Uses and Gratification) เป็นทฤษฎีที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับหน้าที่ของสื่อสารมวลชน (Functional Model) ในการให้บริการแก่ผู้ใช้สื่อ โดยเปลี่ยนความสนใจจากความตั้งใจของผู้สร้างสารเป็นความตั้งใจของผู้ใช้สื่อ Elihu Katz (1964) เป็นคนแรกที่ได้อธิบายถึงวิธีการนี้ เขาได้ชี้ให้เห็นว่าการวิจัยเพื่อตอบคำถามว่าสื่อมวลชนทำอะไรกับประชาชน (What do the media do to people ?) กำลังเสื่อมความนิยม ควรจะหันไปศึกษาเพื่อตอบคำถามว่าประชาชนทำอะไรกับสื่อมวลชนได้ (What do the people do with the media ?) ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึงผลของสื่อสารมวลชนในแง่ของผู้ใช้สื่อมากกว่าหรือศึกษาว่าทำไม คนเราจึงมีพฤติกรรมทางการสื่อสารมากกว่าที่จะศึกษาว่า ข้อความในการสื่อสารเป็นอย่างไร และจะก่อให้เกิดอะไรในตัวเรา

Katz (1972) ได้สรุปว่า ในการศึกษาตามแนวทฤษฎีนี้ มีข้อตกลงเบื้องต้นว่า

1. มนุษย์จงใจเสาะแสวงหาข่าวสาร ไม่ได้ถูกยัดเยียดให้อ่าน ดูหรือฟัง มนุษย์มีทางเลือกที่จะหลบหลีกข่าวสารได้ถ้าต้องการ
2. การใช้การสื่อสารของมนุษย์มีจุดมุ่งหมาย

3. สื่อสารมวลชนต้องแข่งขันกับสิ่งเร้าอื่น ๆ อีกหลายอย่างที่อาจจะตอบสนองความต้องการรู้ของมนุษย์ได้
4. มนุษย์เป็นผู้กำหนดความต้องการของตนเองจากความสนใจ หรือแรงจูงใจที่เกิดขึ้นในกรณีต่าง ๆ
5. มนุษย์ทุกคนเป็นปัจเจกบุคคลที่มีความต้องการส่วนตัว

McQuail (1971) ได้กล่าวถึงความต้องการที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันที ที่สำคัญมีอยู่ 2 ประการ ซึ่งอยู่เบื้องหลังการเกิดแนวทางการศึกษาเรื่อง "การใช้และการตอบสนอง" กล่าวคือ ประการแรก มีข้อโต้แย้งต่อข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ตายตัวเกี่ยวกับผลิตผลของมวลชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการค้นพบใหม่ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในวงวิชาสังคมวิทยาของอเมริกัน ประการที่สอง เกิดมีความปรารถนาที่จะให้มีการโต้แย้งเกี่ยวกับแนวคิดทางสื่อมวลชนสำหรับประการนี้ "การใช้และการตอบสนอง" ทำให้มีทางมองทางใหม่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาของสื่อและกลุ่มผู้รับสาร

แนวทางการศึกษาในเรื่องการใช้สื่อเพื่อสนองความพึงพอใจของมนุษย์ เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อว่าผู้รับสารเป็นผู้กำหนดว่า ตนต้องการอะไร สื่ออะไร และสารอะไร จึงจะสนองความพอใจของตนได้ เป็นการเน้นความสำคัญของผู้รับสารในฐานะผู้กระทำการสื่อสาร ผู้รับสารนั้นไม่ได้เป็นเพียงผู้รับเอาอิทธิพลจากสื่อมวลชนเท่านั้น หากแต่ผู้รับสารจะเลือกใช้สื่อและรับสารที่สามารถสนองความต้องการและความพอใจของตน แนวคิดนี้เป็นแนวคิดหนึ่งทางด้านการศึกษาในแง่ที่ผู้รับสาร คือ ตัวจักรที่จะตัดสินใจ โดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเป็นหลัก (ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ : 2528)

McQuail และคณะ (สวนิต ชุมภักย์ และรวีวรรณ ประกอบผล แปล , 2528) ได้สรุปไว้ว่า ตัวอย่างของวิธีให้เหตุผลเกี่ยวกับ "การใช้และการตอบสนอง" เช่นบุคคลผู้หนึ่งมีความต้องการพื้นฐานที่จะมีปฏิสัมพันธ์ (interaction) กับผู้อื่น เขาก็ตั้งความหวังว่าการบริโภคหรือการเปิดรับสื่อจะยังให้เขาสนองความต้องการนี้ได้ในระดับหนึ่ง สิ่งนี้ทำให้เขาเลือกดูรายการโทรทัศน์รายการต่าง ๆ อ่านคอลัมน์ต่าง ๆ จากนิตยสาร ฯลฯ ในบางกรณี สิ่งที่

กล่าวมานี้จะก่อให้เกิดผลลัพธ์อีกอย่างหนึ่งได้เท่า ๆ กันคือ เขากลายเป็นบุคคลที่ต้องพึ่งพาสื่อมวลชน มีอุปนิสัยที่เปลี่ยนไปจากกล่าวได้ว่า การใช้สื่อมวลชนของบุคคลผู้นี้ทำหน้าที่เป็นทางเลือกเชิงการหน้าที่แทนปฏิสัมพันธ์ที่แท้จริง

จากการศึกษาเรื่องความต้องการเกี่ยวกับสื่อหรือเหตุผลในการใช้สื่อนั้น มีต้นแบบมาจากผลงานวิจัยของ Katz (1973) ซึ่งเป็นการศึกษาจากข้อมูลที่ได้จากผู้ใช้สื่อในประเทศอิสราเอล ที่มีลักษณะเป็นการวิจัยการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ (Use and Gratification) Katz ได้สร้างมาตรฐานวัดความต้องการทางด้านจิตใจและสังคมของมนุษย์ขึ้น ด้วยการนำองค์ประกอบมารวมกันเข้าเป็นความต้องการในแง่ต่าง ๆ องค์ประกอบเหล่านี้ได้แก่

1. Mode คือลักษณะของความต้องการ เช่น
  - 1.1 ต้องการให้เพิ่มมากขึ้น
  - 1.2 ต้องการให้ลดน้อยลง
  - 1.3 ต้องการให้ได้มา
2. Connection คือลักษณะจุดประสงค์ของการติดต่อของบุคคลกับสิ่งภายนอกคือ
  - 2.1 การติดต่อเพื่อรับข่าวสาร ความรู้
  - 2.2 การติดต่อเพื่อความพอใจ เพื่อประสบการณ์ทางอารมณ์
  - 2.3 การติดต่อเพื่อความเชื่อถือ ความมั่นใจ ความมั่นคง และสถานภาพ
  - 2.4 การติดต่อเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์
3. Referent คือบุคคลหรือสิ่งภายนอกที่มนุษย์โยงการติดต่อไปสู่ ได้แก่
  - 3.1 ตนเอง
  - 3.2 ครอบครัว
  - 3.3 เพื่อนฝูง
  - 3.4 ชนบประเพณี วัฒนธรรม
  - 3.5 โลก
  - 3.6 สิ่งภายนอกอื่น ๆ ที่มีความหมายนัยลบ

จากองค์ประกอบทั้ง 3 นี้ Katz และคณะ ได้สร้างข้อความแสดงความต้องการ (Needs) ของบุคคลขึ้นเป็นจำนวน 35 ข้อความ ซึ่งให้เห็นถึงความต้องการของบุคคลซึ่งสามารถใช้สื่อต่าง ๆ ตอบสนองให้ความพึงพอใจ (Gratifications) ได้ เช่นความต้องการที่จะเพิ่มพูนการติดต่อเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับครอบครัวหรือจะเขียนเป็นภาษาธรรมดาที่เข้าใจง่ายขึ้น คือ ความต้องการที่จะใช้เวลาอยู่กับครอบครัวของตน ความต้องการที่จะลดการติดต่อกับตนเอง นั่นคือ ความต้องการที่จะหนีพ้น (Escape) จากสภาวะที่เป็นจริงในโลกซึ่งสื่อเพื่อความบันเทิงจะสามารถตอบสนองความต้องการนี้ได้

Katz ยังได้สรุปแบบแผน (Pattern) ของการศึกษาการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจว่า คือ การศึกษาเกี่ยวกับ (1)สภาวะของสังคมและจิตใจที่มีผลต่อ (2)ความต้องการของบุคคลซึ่งนำไปสู่ (3)การคาดคะเนเกี่ยวกับ (4)สื่อและแหล่งที่มาของสารการคาดคะเนนี้ นำไปสู่ (5)ความแตกต่างกันในการใช้สื่อและพฤติกรรมอื่น ๆ ของบุคคลยังผลให้เกิด (6)ความพอใจที่ได้รับจากสื่อและ (7)ผลอื่น ๆ ที่บางครั้งมิได้คาดหมายมาก่อน

Katz และคณะ (ฮุบล เบ็ญจรงค์กิจ : 2528) ได้สร้างแบบจำลองขึ้นและได้อธิบายว่าสภาวะทางสังคมและจิตใจที่ต่างกัน ทำให้มนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันไป ความต้องการที่ต่างกันนี้ ทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่าสื่อแต่ละประเภทจะสนองความพอใจได้ต่างกันออกไปด้วย ดังนั้น ลักษณะของการใช้สื่อของบุคคลที่มีความต้องการไม่เหมือนกัน จะแตกต่างกันไป ขึ้นสุดท้ายคือ ความพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อก็จะแตกต่างกันไปด้วย แบบจำลองดังกล่าวอาจเขียนออกมาได้ ดังนี้

แบบจำลองอธิบายการใช้สื่อ เพื่อสนองความพอใจ

ในกรณีที่ปัจเจกบุคคลซึ่งมีความต้องการตามสภาวะทางจิตใจและสังคม เช่น ต้องการ
 การเป็นคนรอบรู้ ทันสมัย เพื่อเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น และมีความคาดหวังจากสื่อมวลชน
 ว่า การบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชนจะช่วยสนองความต้องการของเขาได้ เขาจึงเลือกใช้
 สื่อมวลชนโดยเลือกดูรายการข่าวจากวิทยุโทรทัศน์ ฟังข่าวจากวิทยุกระจายเสียง หรืออ่าน
 ข่าวจากหนังสือพิมพ์ที่จะช่วยเขาได้รับความพึงพอใจตามที่เขาต้องการได้ คือ เป็นคนรอบรู้
 และทันสมัย ขณะเดียวกัน จากการบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชนทุก ๆ วัน ก็อาจมีผลอื่น ๆ
 ตามมานอกเหนือจากการเป็นผู้รอบรู้ทันสมัย เช่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือ
 เปลี่ยนลักษณะนิสัย และพฤติกรรมบางอย่างได้เช่นกัน

แบบจำลองการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจดังกล่าวเป็นแบบจำลองซึ่ง
 ได้กำหนดขึ้นมาเพื่ออธิบายถึงกระบวนการรับสารในการสื่อสารมวลชน และเพื่ออธิบายถึงการ
 ใช้สื่อมวลชนโดยปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การเลือกบริโภคสื่อมวลชน
 นั้นขึ้นอยู่กับความต้องการหรือแรงจูงใจของผู้รับสารเอง

ผลของการสื่อสารมวลชนในแนวทฤษฎีนี้ จึงขึ้นอยู่กับความต้องการหรือแรงจูงใจที่
 มาจากปัจจัยทางกายภาพและปัจจัยทางจิตวิทยาของผู้ใช้สื่อ ที่มีต่อข่าวสารต่าง ๆ ที่ส่งผ่านมา
 ทางสื่อมวลชน ซึ่งแต่ละบุคคลย่อมมีความต้องการในการใช้ข่าวสารสนองตอบความพึงพอใจ
 ด้วยเหตุผลที่ต่างกัน

นอกจาก Katz แล้ว Blumler, McQuail และ Brown (1972) ได้สร้างชุดตัว
 แปรความพึงพอใจ ซึ่งจำแนกออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1. ความเพลิดเพลีน (Diversion) ซึ่งจะออกมาในรูปแบบของการใช้สื่อเพื่อ
 หลบหนีปัญหา เพื่อหลีกเลี่ยงงานประจำและเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ เป็นต้น
2. มนุษยสัมพันธ์ (Personal Relation) ใช้สื่อเพื่อให้มีเรื่องราวไปพูดคุยกับ
 ผู้อื่นหรือเพื่อให้มีโอกาสใช้เวลาอยู่ร่วมกับคนในครอบครัว เป็นต้น
3. เอกลักษณ์ของปัจเจกบุคคล (Personal Identity) ได้แก่ การอ้างอิงบุคคล
 การค้นหาความจริง และเพื่อให้ได้ข้อมูลมาเป็นแรงเสริมย้ำความเชื่อของตน เป็นต้น
4. ติดตามข่าวสาร (Surveillance)

สำหรับประเทศไทย ศิริชัย ศิริเกษ และกาญจนา แก้วเทพ (2531) ได้ศึกษาชุดตัวแปรความต้องการที่ผู้รับสารต้องการจากสื่อมวลชนที่ McQuail และคณะสร้างไว้และได้ปรับปรุงขึ้นใหม่เพื่อสอดคล้องกับการใช้สื่อมวลชนโดยผู้รับสาร ดังนี้

1. ความต้องการสารสนเทศ

- 1.1 เพื่อทราบถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง สภาพปัจจุบันที่อยู่รอบตัว และสภาพปัจจุบันของสังคมและโลก
- 1.2 เป็นเครื่องมือในการแสวงหาข้อแนะนำในการปฏิบัติ หรือความคิดเห็น และในการตัดสินใจ
- 1.3 สนองความอยากรู้อยากเห็น และสนองความสนใจ
- 1.4 ให้การเรียนรู้ เป็นการศึกษาด้วยตนเอง
- 1.5 สร้างความรู้สึกที่มั่นคง โดยใช้ความรู้ที่ได้มาจากสื่อมวลชน

2. ความต้องการสร้างควมมีเอกลักษณ์ให้แก่บุคคล

- 2.1 ให้แรงเสริมแก่ค่านิยมส่วนบุคคล
- 2.2 ให้ตัวแบบทางพฤติกรรม
- 2.3 แสดงออกร่วมกับค่านิยมของคนอื่น ๆ (ในสื่อมวลชน)
- 2.4 มองทะลุลึกเข้าไปภายในตนเอง

3. ความต้องการรวมตัวและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

- 3.1 มองทะลุลึกเข้าไปในสภาพแวดล้อมของผู้อื่น
- 3.2 แสดงออกร่วมกับผู้อื่น และเกิดความรู้สึกในลักษณะที่เป็นเจ้าของ
- 3.3 นำไปใช้ในการสนทนาและปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
- 3.4 ใช้แทนเพื่อน
- 3.5 ช่วยในการดำเนินตามบทบาททางสังคม
- 3.6 สร้างสายสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และสังคม

4. ความต้องการความบันเทิง

- 4.1 การหลีกเลี่ยง หรือหลีกเลี่ยงจากปัญหาต่าง ๆ
- 4.2 การผ่อนคลาย
- 4.3 ได้วัฒนธรรมที่เป็นของแท้ ได้รับความสนุกสนานทางสุนทรียะ
- 4.4 ได้มีอะไรทำเพื่อใช้เวลาให้หมดไป
- 4.5 ปลอดภัยอารมณ์
- 4.6 เป็นการกระตุ้นทางเพศ

การรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อ

ในการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้ถึงประโยชน์จากการใช้สื่อ นั้น Kippax และ Murray (1980) ได้ทำการศึกษากับชาวออสเตรเลีย โดยพัฒนามาจากรูปแบบการศึกษาของ Katz และคณะในปี 1973 ของ McQuail และคณะในปี 1972 และของ Robinson ในปี 1972 ซึ่งนอกจากจะเน้นเรื่องของการใช้สื่อและความพึงพอใจแล้ว ยังได้เพิ่มเติมเรื่องของการรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อ และเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับกลุ่มที่ทำการศึกษาในส่วนของ "ความต้องการ" ซึ่งเป็นตัวแปรหนึ่งที่ศึกษานั้น ได้กำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและลักษณะของชาวออสเตรเลีย มีด้วยกัน 30 ความต้องการ ผู้ตอบคำถามต้องให้ค่าความสำคัญของความต้องการแต่ละข้อ ในระดับ 1-4 ตั้งแต่ "สำคัญ" ถึง "ไม่มีความสำคัญเลย"

จุดประสงค์ของการศึกษาคั้งนี้คือต้องการหาความสัมพันธ์ของความต้องการใช้สื่อ มวลชนกับความพึงพอใจและการใช้สื่อกับการรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อ ซึ่งสื่อโทรทัศน์เป็นที่ยอมรับว่าตอบสนองได้มากที่สุด เป็นสื่อที่มีประโยชน์ในการให้ความบันเทิงมากที่สุด และยังมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนและครอบครัวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เป็นแหล่งนำเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสังคมโลกและออสเตรเลียแล้ว โทรทัศน์สื่อที่แพร่กระจายได้มากที่สุดยังตอบสนองความต้องการด้วยการสร้างความเข้าใจในตนเอง ตอบสนองอารมณ์และช่วยในการหลีกเลี่ยง (escape)

จากการศึกษาข้างพบบอกว่า ปริมาณการใช้สื่อมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ถึงประโยชน์

ของสื่ออื่น ๆ ยกเว้นสื่อหนังสือพิมพ์ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงตัวแปรอื่น ๆ ซึ่งอาจมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วย อาทิ ตัวแปรด้านประชากรซึ่งสามารถเชื่อมโยงถึงการรับรู้ถึงประโยชน์และการใช้สื่อ และถึงแม้ว่าสื่อจะมีใช้เพียงแหล่งเดียวที่ตอบสนองความต้องการต่าง ๆ แต่สื่อยังมีบทบาทสำคัญในชีวิตของผู้คน

ผลจากการศึกษาได้กล่าวถึง

1. ปัจจัยด้านประชากร เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ เป็นตัวกำหนดการใช้สื่อและการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ โดยเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวกับอายุปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมากคือตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป จะเลือกใช้สื่อเพราะคำนึงถึงความสำคัญของสื่อมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อย คือตั้งแต่ 9-11 ปี และกลุ่มที่มีอายุน้อยจะใช้สื่อเพื่อความบันเทิง แต่กลุ่มที่มีอายุมากจะใช้สื่อเพราะสนใจที่จะรับรู้เรื่องเกี่ยวกับสังคมและความต้องการของตนเอง เป็นต้น
2. คนที่มีระดับการศึกษาสูงจะเลือกใช้สื่อมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ
3. จากประเภทของสื่อที่ทำการศึกษา กลุ่มตัวอย่างเลือกใช้สื่อโทรทัศน์สูงที่สุด เพราะเห็นว่าเป็นสื่อที่มีประโยชน์โดยให้ข้อมูลต่าง ๆ ที่เขาสนใจ เช่น เกี่ยวกับโลกและเหตุการณ์ภายในประเทศ รวมทั้งให้ความบันเทิงได้ด้วย หนังสือพิมพ์ หนังสือ วิทยุและภาพยนตร์ ถูกเลือกใช้เป็นอันดับรองตามเหตุผลของการเลือกใช้
4. กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีการเลือกใช้สื่ออย่างมีจุดมุ่งหมาย และเข้าใจถึงคุณประโยชน์ของสื่อที่มีต่อผู้ใช้

สรุปได้ว่า ความต้องการในการใช้สื่อมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อและปัจจัยด้านตัวบุคคลมีอิทธิพลต่อการเลือกใช้สื่อด้วย

เมื่อเปรียบเทียบการศึกษาของ Kippax กับงานของ Katz ที่ศึกษาในอิสราเอลพบว่าทั้งสองกลุ่มที่ศึกษาให้ความสำคัญของความต้องการต่างกัน ในทั้งสองวัฒนธรรมนั้นเห็นว่าสื่อโทรทัศน์เป็นสื่อที่แพร่กระจายและตอบสนองความต้องการได้กว้างขวางหลากหลายมากกว่าและเห็นว่าสื่อหนังสือพิมพ์ มีหน้าที่เฉพาะโดดเด่นในการตอบสนองความต้องการความรู้เกี่ยวกับ

โลกและสังคมส่วนหนึ่งสื่อนั้นเป็นที่รับรู้ว่าจะช่วยให้เข้าใจตนเอง

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างการเลือกใช้ การใช้สื่อกับระดับความสำคัญของความต้องการ อาจเป็นเพราะว่าไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณในการใช้สื่อกับความพึงพอใจ ความสัมพันธ์อันซับซ้อนนั้นอาจอยู่ที่การใช้และความพึงพอใจกับลักษณะทางประชากรและลักษณะทางสังคมของกลุ่มผู้รับสารและคุณลักษณะเฉพาะของแต่ละสื่อ

การรับรู้

นอกจากที่คนเราได้เลือกรับสื่อด้วยเหตุผลต่าง ๆ กันแล้ว ในเนื้อหาของสารนั้น ๆ ผู้รับยังเข้าใจ หรือแปลความหมายแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของแต่ละบุคคล ในการมองโลก ในการรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรานั้น เรามองจากสายตาของเราเป็นหลัก เป็นการมองจากประสบการณ์ของเรา และตีความหมายสิ่งที่เราประสบโดยอาศัยประสบการณ์ของเราเป็นเกณฑ์

การรับรู้ (Perception) (ปรเม สตะเวทิน :2528) เป็นกระบวนการตีความหมายสิ่งที่เราพบเห็นในสิ่งแวดล้อม ส่วนความหมาย (Meaning) คือสิ่งที่เกิดจากกระบวนการตีความหมาย หรือการรับรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เราจะมี ความหมายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างไรขึ้นอยู่กับ การที่เรารับรู้ (Perceive) หรือตีความหมาย (Interpret) สิ่งนั้นอย่างไร ในการรับรู้และตีความหมายสิ่งที่เราได้พบนั้น เรากระทำได้โดยอาศัยประสบการณ์ของเรา ประสบการณ์ของเรามีอิทธิพลต่อการรับรู้และความหมายของเราต่อสิ่งที่เราพบ

ประสบการณ์ คือ สิ่งที่เรารับรู้, พบเห็น มีความหมายและจดจำไว้ใช้ ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ, ค่านิยม, ภาษา, ความรู้, สถานะทางสังคม, ทัศนคติ, บุคลิกลักษณะ, ศาสนา, วัฒนธรรม, ขนบธรรมเนียมประเพณี, อาชีพ, ความต้องการ, อารมณ์ เป็นต้น เรารับรู้และตีความหมายสิ่งที่เราประสบโดยอาศัยความหมายจากประสบการณ์ที่เรามีอยู่ หากสิ่งที่เราพบเห็นเป็น สิ่งใหม่ ซึ่งเราไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน เราก็ทำให้สิ่งนั้นมีความหมายได้ด้วยการเลือก (Select), เพิ่มเติม (Add), บิดเบือน (Distort) หรือโยง (Relate) สิ่งนั้นให้เข้ากับ

ประสบการณ์ของเรา ดังได้กล่าวแล้วว่าประสบการณ์ (Experience) มีอิทธิพลต่อการรับรู้ (Perception) และความหมาย (Meaning) ของคน แต่เนื่องจากคนแต่ละคนมีประสบการณ์ที่ต่างกันไป ไม่มีใครที่จะมีประสบการณ์เหมือนกันทั้งหมด ดังนั้น แต่ละคนจึงมีการรับรู้และความหมายต่อสิ่งที่พบเห็นแตกต่างกันไป

"การรับรู้" (ชัยพร วิชชายุทธ : 2525) เป็นกระบวนการตีความสิ่งที่เห็น สิ่งที่ได้ยิน และสิ่งที่รู้สึกด้วยประสาทสัมผัสอื่น ๆ เพื่อให้รู้ว่าเป็นอะไร สิ่งที่ได้รับรู้ทั้งที่เป็นวัตถุและมนุษย์ด้วยกัน และความเป็นไปในจิตใจของเรา ส่วนการรับรู้ทางสังคม หมายถึงการรับรู้ความรู้สึกลึกซึ้งของบุคคล การรับรู้ลักษณะบุคคล การรับรู้ภาพพจน์ของกลุ่มบุคคล และการรับรู้ปรากฏการณ์ทางสังคม การรับรู้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อาศัยการตีความที่ซับซ้อนมากขึ้น และผลที่เกิดจากการตีความก็เป็นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกทางสังคมเป็นโลกทรรศน์ทางสังคม

การรับรู้ (นิสา ชูโต : 2534) และความสนใจในการเก็บรักษาข่าวสารแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละบุคคล บุคลิกภาพ เพศ อายุ กลุ่มเพื่อน และลำดับชั้นในสังคม ตลอดจนช่วงเวลาของการเปิดรับข่าวสาร

ผลงานวิจัย

การศึกษาวิจัยที่น่าเอารูปแบบ "การใช้และความพึงพอใจ" ไปใช้นั้น มีการศึกษากันอย่างกว้างขวางในต่างประเทศหลาย ๆ ประเทศ แต่ในประเทศไทยเริ่มมีผู้สนใจศึกษาเพิ่มมากขึ้นแต่ยังไม่กว้างขวางมากนัก และสภาพของสังคมไทยก่อนหน้านี้ไม่เอื้ออำนวยต่อการศึกษา เพราะสื่อมวลชนของไทยยังมีจำนวนจำกัด โอกาสในการเลือกใช้สื่อจึงมีน้อยและสังคมไทยยังไม่คุ้นเคยกับระบบการวัดความต้องการและการใช้สื่อของตนเอง ส่วนมากแล้วงานวิจัยที่ทำขึ้นมักจะศึกษาในแง่ของผลของสื่อสารมวลชนที่มีต่อความรู้ ความคิด ทักษะ และพฤติกรรมของผู้รับสาร งานวิจัยที่ใช้เป็นแนวทางการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยผลงานของ

Klapper Joseph (1960) ได้ศึกษาถึงความพึงพอใจ (Gratification) ใน

การใช้สื่อของแม่บ้านชาวอเมริกัน โดยศึกษาการเลือกการรับฟังรายการละครทางวิทยุซึ่งผลการวิจัยพบว่า การฟังรายการละครทางวิทยุตอบสนองความต้องการโดยการระบายอารมณ์และผู้หญิงบางคนถือว่าตนได้เรียนรู้วิธีการที่จะจัดการปัญหาชีวิตของตนจากรายการนั้น ๆ ด้วย

Douglas Waples (1940) พบว่าสื่อมวลชนทำให้เกิดการชดเชย (Compensation) ในสิ่งที่บุคคลเกิดความคับข้องใจ (Frustration) ละครเป็นแหล่งที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นการแนะแนวทางในการแก้ปัญหาชีวิตจริงของบุคคลด้วย

Herta Herzog (1944) พบว่าผู้ฟังละครในรัฐไอโอวา บอกว่าละครช่วยให้เขาแก้ไขปัญหาคือชีวิตได้ดีขึ้น

สรุปว่า ละครทำหน้าที่ให้บุคคลปล่อยอารมณ์โดย

1. ผู้ฟังแน่ใจว่าเขาไม่ใช่คนเดียวที่เจอปัญหาแบบนั้น
2. ทำให้บุคคลยอมรับตนเองอย่างสบายใจขึ้น
3. ทำให้บุคคลมั่นใจว่าเขาอาจจะได้รับความสุขอย่างนั้น ๆ ได้

4. เปิดโอกาสให้มีการชดเชย ซึ่งอาจรวมถึงวิธีการลงโทษตนเอง การแสดงความก้าวร้าวหรือความภาคภูมิใจ

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (1985 : x-xi) ได้วิจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ความต้องการและการใช้ประโยชน์จากรายการโทรทัศน์ของผู้ชม เพื่อศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์จากเหตุการณ์ในชีวิต และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางจิตวิทยาความเคยชินในการชมรายการโทรทัศน์ และความพึงพอใจของผู้ชมรายการโทรทัศน์ พบว่าเหตุการณ์ในชีวิตทั้งหมดที่เพิ่งเกิดขึ้น เป็นผลให้ความต้องการสิ่งแวดล้อมทางสังคมรายการโทรทัศน์ทั้งหลายเปลี่ยนไปและการเปลี่ยนแปลงความต้องการเช่นนี้ ยังเป็นผลให้การชมรายการโทรทัศน์ของเขาเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย นั่นคือเป็นการช่วยอธิบายให้เห็นว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของบุคคล (Life Events) มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของการใช้สื่อโทรทัศน์ด้วย

Austin S. Babrow (1989) วิเคราะห์พฤติกรรมนักเรียนที่ติดตามดูละครโทรทัศน์

โดยอิงทฤษฎีความคาดหวังทัศนคติ (Expectancy-Value) เนื่องจากละครเป็นรายการที่ได้รับ ความนิยมสูงสุดในช่วงเวลาออกอากาศตอนกลางวัน และดูเหมือนว่านักเรียนจะเป็นกลุ่มผู้ชมที่ สำคัญ เหตุผลที่อธิบายว่า ทำไมนักเรียนจึงนิยมดูละครโทรทัศน์ยังไม่ได้รับการวิเคราะห์อย่าง ชัดเจน ผลการวิเคราะห์พบว่า ความต้องการเรียนรู้และการนำเอาละครโทรทัศน์มาตอบ สอนความเพื่อฝึกนั้น เป็นทัศนคติที่มีผลต่อพฤติกรรมมารับชมละครโทรทัศน์ของนักเรียนน้อย มาก ในขณะที่ความสนุกสนานบันเทิงที่ผู้ชมมีส่วนร่วมและการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เป็นความ คาดหวังที่มีอิทธิพลต่อระดับการเปิดรับชมละครโทรทัศน์อย่างไรก็ตาม ปัจจัยในเรื่องการรับรู้ และปัจจัยด้านอารมณ์ ความรู้สึก เป็นตัวการที่แทรกแซงผลของทัศนคติ 2 ประการ ที่ผู้วิจัย คาดหวังไว้ ผลพลอยได้จากการวิเคราะห์ตามทฤษฎีความคาดหวังทัศนคติ พบว่าแนวความคิด เกี่ยวกับตัวเอง (Self-concept) เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่กำหนดระดับการชมละคร โทรทัศน์ของนักเรียน

Janet Woollacott (1986) ได้เสนอแนวคิดเรื่อง การใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อความ บันเทิงว่า เป็นการหนี (escape) ออกจากโลกแห่งความเป็นจริงอันเต็มไปด้วยปัญหา การแสดง เรื่องตลก (comics) สามารถจับยึดความสนใจของผู้ชมได้

ไสลทิพย์ จารุภูมิ (2535) ศึกษาความพึงพอใจที่ได้รับจากละครโทรทัศน์ของกลุ่ม แม่บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร ที่ติดตามดูละครหลังข่าวภาค 20.00 น. เป็นเวลาอย่างต่ำ 5 ปีขึ้นไปจำนวน 30 คน ผลวิจัยสรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างมีความตั้งใจมากที่จะดูละครโทรทัศน์ มีการวิพากษ์วิจารณ์บทบาทการแสดงของตัวละคร หรือเนื้อเรื่องในขณะที่ดูและได้นำละครไป ใช้ 오락ประโยชน์ทางสังคม โดยนำไปเป็นประเด็นสนทนา และเป็นสื่อกลางในการเข้าร่วม กลุ่ม ความพึงพอใจหลักที่ได้รับจากละครโทรทัศน์คือ ความสนุกสนานเพลิดเพลินจากเนื้อเรื่อง ดารา จาก และเครื่องแต่งกาย การผ่อนคลาย หรือหลีกเลี่ยงจากความเครียดในปัญหาชีวิต ประจำวัน การสำรวจความเป็นจริง การได้รับคำแนะนำ นอกจากนี้ประสบการณ์ที่ได้จาก ละครโทรทัศน์ คือ ความเชื่อถือ

ธีรนาถ เกิดสุคนธ์ (2525) ศึกษาอิทธิพลทางจริยธรรมจากสื่อละครโทรทัศน์ที่มีต่อ เยาวชน ศึกษาเฉพาะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนรัฐบาล สังกัดกรมสามัญศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ ในกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ใน กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางจริยธรรมจากสื่อละครโทรทัศน์ ตามพฤติกรรมของตัวละครที่กระตุ้นให้ทำดีและเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อนักเรียน ซึ่งอิทธิพลทางจริยธรรมจากสื่อละครโทรทัศน์ตามพฤติกรรมของตัวละครทำให้นักเรียนเลียนแบบ

สิริวราภรณ์ ลอพันธ์ไพบลีย์ (2531) ได้ศึกษาจริยธรรมในละครและภาพยนตร์ชุดของไทย จีน ญี่ปุ่น พบว่าละครและภาพยนตร์ชุดของไทยเสนอจริยธรรมด้านบวกร้อยละ 51.82 ด้านบวกที่เสนอมากที่สุดคือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รองลงมาคือความอดทนอดกลั้น

ประมะ สตะเวทิน (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและเศรษฐกิจ การดูโทรทัศน์และทัศนคติของวัยรุ่นในกรุงเทพมหานคร พบว่าวัยรุ่นทุกคนมีโอกาสดูโทรทัศน์ รายการที่วัยรุ่นชอบดูมากที่สุดได้แก่ ข่าว ภาพยนตร์ เกมส์ต่าง ๆ ดนตรีและเพลง กีฬา ตามลำดับ ส่วนใหญ่ดูกับสมาชิกในครอบครัว

นันทวัน สุชาโต (1977) ได้ศึกษาถึงอิทธิพลของการดูภาพยนตร์ที่รุนแรงทางสื่อโทรทัศน์ที่มีต่อทัศนคติในเชิงก้าวร้าวของเด็ก ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมกันและได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากพ่อแม่ต่างวิธีกัน พบว่า เด็กผู้ชายจะชอบดูภาพยนตร์ที่มีเนื้อเรื่องประเภทต่อสู้ ผจญภัยและร้อยละ 87.8 ของเด็กดูทุกวัน และดูอย่างน้อยวันละ 2 ชั่วโมง (อ้างใน ประมะ สตะเวทิน 2531:19-20)

จากการศึกษาของวราภรณ์ จุรีรัตน์สิริกุล (2531) ซึ่งให้เห็นว่าลักษณะการเลือกรับชมรายการโทรทัศน์นั้น ผู้ที่มีอายุน้อยคือเด็กหรือเยาวชนจะรับชมรายการบันเทิงมากกว่ารายการที่มีการเสนอข่าวสารความรู้ รายการบันเทิงที่เยาวชนรับชมประกอบด้วยรายการกีฬา ดนตรี และละคร

อัจฉราวรรณ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2528) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชนกับการพัฒนาลักษณะสมัยใหม่ของเยาวชนในเขตเมืองและชนบทโดยศึกษานักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 จำนวน 854 คน พบว่า เยาวชนที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจในระดับสูงจะมี

แนวโน้มของการเปิดรับสื่อมวลชนในระดับสูง และเยาวชนที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจต่ำจะมีแนวโน้มของการเปิดรับสื่อมวลชนต่ำด้วย ส่วนเขตที่อยู่และเพศของเยาวชนที่แตกต่างกันมิได้ทำให้การเปิดรับสื่อมวลชนต่างกัน

เสรี วงษ์มณฑา (2530) ศึกษาเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติและพฤติกรรมต่อความรุนแรงของเยาวชนกับพฤติกรรมในการดูโทรทัศน์ : กรณีศึกษาเฉพาะกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาต้น" กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยคือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ในโรงเรียนประจำจังหวัด จำนวน 895 คน ผลการวิจัยพบว่า เยาวชนเปิดรับโทรทัศน์ในระดับปานกลาง ช่วงเวลาที่เปิดชมมากที่สุด คือช่วงเวลา 20.00-21.00 น. ของทุกวัน เวลา 9.00-12.00 น. ของวันเสาร์และอาทิตย์ รายการที่ชอบมากที่สุดคือละครไทย เนื้อหาละครที่ชอบมากที่สุดคือละครหรือภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาตลกขบขัน และนิยมประเภทชีวิตและคุณธรรมและละครภาพยนตร์จีนบู๊ ตัวละครชายหญิงที่มีความซื่อสัตย์ต่อความรัก คือมีรักเดียว ได้รับความชื่นชมมากที่สุด และเยาวชนไทยต้องการสวมบทบาทพระเอกที่ฉลาดและนางเอกที่มีเสน่ห์ สวยงาม มากที่สุด โดยส่วนใหญ่จะมีการพูดคุยสนทนากับเนื้อหาของตัวละครกับเพื่อน ๆ มากที่สุด

ผลการวิจัยยังพบว่าเยาวชนที่บิดา มารดา หรือผู้ปกครองชายหญิง มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จะเปิดรับชมโทรทัศน์มากที่สุด เยาวชนในทุกระดับการศึกษาของบิดามารดา หรือผู้ปกครองชาย หญิง นิยมเปิดชมรายการละครและภาพยนตร์ไทย เยาวชนที่บิดา มารดาหรือผู้ปกครองมีการศึกษาระดับปริญญาตรี นิยมเปิดชมรายการละครหรือภาพยนตร์ไทยมากที่สุด เยาวชนที่บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีอาชีพเกษตรกรรม นิยมเปิดชมละครหรือภาพยนตร์ตลกมากที่สุด

อาชีพของบิดา มารดาหรือผู้ปกครองหญิง และรายได้ของครอบครัว มีความสัมพันธ์ต่อความถี่ในการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์ คือเยาวชนที่มีความถี่ในการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์มากที่สุดได้แก่ ผู้ที่บิดาหรือผู้ปกครองชายมีอาชีพเป็นพนักงานบริษัท มีการศึกษาระดับมัธยม ผู้ที่มารดาหรือผู้ปกครองหญิงมีอาชีพกรรมกร หรือแม่ค้า มารดามีการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง และรายได้ระดับครอบครัวปานกลาง

เยาวชนไทยที่มีการพูดคุยสนทนากับบิดามารดา ถึงเนื้อหาของตัวละครในละครหรือ

ภาพยนตร์โทรทัศน์มากที่สุด คือ เขาว่าคนที่บิดาหรือผู้ปกครองชาย มีอาชีพเป็นเจ้าของกิจการ ในรูปร้านค้า และเขาว่าคนที่นำไปใช้พูดคุยน้อยที่สุด คือ ผู้ที่บิดาหรือผู้ปกครองชาย มีอาชีพ เป็นเจ้าของกิจการในรูปบริษัทจำกัด ความถี่ในการเปิดรับชมรายการโทรทัศน์ มีความสัมพันธ์ ต่อทัศนคติการแก้ปัญหาด้วยวิธีการรุนแรงของเยาวชนไทย คือ ถ้ามีความถี่มาก จะมีทัศนคติเห็น ด้วยกับการแก้ปัญหาด้วยวิธีการรุนแรงมากขึ้น

ศิริณี อนุศิลป์ชาญ (2530) ศึกษาการใช้สื่อและการรับรู้ในประโยชน์ของสาระ ข่าวสารภายหลังการรู้หนังสือใหม่ของผู้ร่วมโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ จังหวัดพิจิตร โดยใช้แบบสอบถามกับผู้ร่วมโครงการ 2 ระยะ พบว่าการใช้สื่อแต่ละประเภทนั้น มีความสัมพันธ์กับการรับรู้ในสาระประโยชน์ของข่าวสาร การรู้หนังสือมีอิทธิพลให้การใช้สื่อแต่ละ ประเภทเพิ่มขึ้น และการรับรู้ในสาระประโยชน์ของข่าวสารที่ได้รับจากสื่อในช่วงระยะที่ประ- ชากรยังไม่มีความสามารถในการอ่านและเขียนหนังสือ มีความแตกต่างจากช่วงที่ประชากร มีความสามารถในการอ่านและเขียนหนังสือ ตลอดจนถึงปัจจัยบุคคลเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยสนับสนุน ให้ผู้รู้หนังสือใหม่และมีการรับรู้ในสาระประโยชน์ของข่าวสารดีขึ้น

ศิริชัย ศิริกาสะ (2525) ได้ศึกษาเรื่อง สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาในเขตเมืองปน ชนบท โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 903 ครอบครัว ในเขตอำเภอคลองหลวง และ อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี พบว่าความมากน้อยของการเปิดรับสื่อมวลชนขึ้นอยู่กับความ แตกต่างของค่านิยม ระดับการศึกษา อาชีพและระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย